

KATOLIKUS KÁNTORLAPOK

— Szerkeszti: Balogh Piusz O. Praem. —

Képek tisztelete — I.

A kép, a képi ábrázolás és felfogás az emberi tudati tevékenység talán legmélyebb, legátfogóbb sajátossága. A kisgyermek vizuális információk, képek, képmások által szerez tudomást a környezetéről, majd ezeket imitálva, lerajzolva fejezi ki a vele kapcsolatos közlendőit, esetleg érzelmeit. Sokszor a szakemberek számára is megdöbentő, hogy mennyi mondanivaló sűrűsödik össze egy-egy gyermekrajzban. Történetileg, az emberiség „csecsemőkorára” vetítve hasonló megfigyelést tehetünk. Az ősember a sziklarajzain az őt körülvevő és számára létfontosságú elemeket (állatok, vadászat) ábrázolta, ezzel egyzersmind azt is jelezve, hogy ismeri őket, „birtokolja” őket, tehát nem fél tőlük. A barlang falára festett bölény képmásán mintegy imitálták a vadászatot, s ezzel a részben már rituális cselekménnyel kívánták biztosítani a tényleges vadászat sikerét. A képi közlésnek nagy szerepe volt az írás kifejlődésében is: az egyiptomi képirás (hieroglif) stilizált szóképek egymásutániságából, azok összeolvadásából alakult ki, s csak ezután egyszerűsödhetett elvont geometriai jelekké. A vallás ősi megnyilvánulásaiban hasonló gondolatot lehet fölfedezni. Az ősember a számára ismeretlen, csak feltételezett és félve tisztelt hatalmat valamilyen érzékelhető formára kívánta „leképezni”, az istenét megszemélyesítette, s ebben a már képiesített formában imádkozta. Külön részletezés tárgya lehetne, hogy ez a bálványkép — vagy szobor — mennyiben volt a maga kézzelfogható valóságában az imádat tárgya (totem, kabala), vagy mennyiben jelentette egy elképzelt istenségnek az ember számára is érzékelhető képmását (antik istenszobrok). Nabukodonozor babiloni király hatalmas istenszobrot állíttatott, s azt adott jelre mindenkinek leborulva kellett imádkoznia (Dn 3,1–7), itt maga a szobor volt az istenség, az imáadás tárgya. A római birodalom isten-császárainak képmásai (lauron) is megjelentek a szakrális cselekményeken vagy törvénykezéseken, de itt egyértelmű volt, hogy a kép csupán jelképezi az ábrázolt személyt, adott esetben a császárt. Itt élesen elválik a képiesen érzékelhető jel (lauron), s az általa jelképezett személy (császár) — utóbbi mint a tisztelet tényleges tárgya.

A monoteizmus felismerésében döntő szerepet játszó zsidó kultúrában a tárgyiasult formákhoz nem köthető, absztrakt istenkép jelent meg, s ennek megfelelően a Jahve-kultusz legjellegzetesebb vonása a képtilalom volt (Ex 20,4–5).

23, Lv 26,1, Dt 4,16–19, stb). Ez a tilalom vonatkozott az idegen istenek, bálványok imádására, magának Jahvének bármilyen formában történő ábrázolására, de vonatkozott az ember és általában az élőlények képi megjelenítésére is. A tilalmat a II–III. századi diaszpórákban szabadabban értelmezték, így elvértve találunk zsinagógák falát díszítő bibliai képeket (pl. a szíriai Dura-Europosz zsinagógájában a III. századból), vagy a későbbi Haggadák és bibliamagyarázatok iniciáléiban emberalakos jeleneteket (pl. a XIV. századi Májmooni-kódex lapjain). A mózesi parancs tágabb értelmezése (Dt 16,22) szerint a Jozija-kori vallási megújulás idején (Kr.e. 640–609) a szorosan vett bálványképek mellett a tilalom kiterjedt az emlékoszlopokra, szent fákra is. (2Rg 23,14)

A korai keresztény gyülekezetek hasonlóan gondolkodtak a képekről. Komolyan vették Isten ábrázolásának a tilalmát, és nem tartották szükségesnek, hogy Jézusról vagy más bibliai személyekről, vagy akár az apostolokról vagy vértanúkról képet készítsenek. Az istentiszteleteken szereplő kultuszképekről pedig végképp szó sem lehetett. A környező és virágzó misztériumvallások (pl. Mithrasz-kultusz, Iszisz-kultusz) bálványimádását éppúgy elutasították, mint a császárkultusz képeit és szobrait. Szent István vértanú a beszédében a zsidó népet ért megpróbáltatásokat kifejezetten a bálványimádás büntetéseként tünteti föl (Act 7,40–43). Az első istentiszteletek központjában a hallható Ige és az Eucharisztia állt, s nem ezek bármilyen megjelenítése. A korai keresztény jelképek (hal-kenyér, palmaág, betűszimbólumok), majd bibliai jelenetek (Ádám-Éva, három ifjú a lángok között, Jó Pásztor, kánai menyegző, stb.) csak a III. századtól tűntek föl a katakombák falain. A hellenizmus és a római kultúra talaján kifejlődött keresztény közösségek azonban nem maradhattak érintetlenek az őket körülvevő világ hatásaitól, sem a mindennapokban, sem a művészetek terén. Először a kisművészetekben (éremművészet, elefántcsontfaragás), majd a sírdíszítményekben (pl. szarkofágok), végül a templombelsőik kialakításában is tért hódított a szakrális témájú figurális ábrázolás (ókeresztény bazilikák mozaikjai). A korábbi, a bálványimádásra („faragott képek tisztelete”) vonatkozó ószövetségi tilalom a templomi művészetben csökevényes formában érvényesült, hogy ti. az „árnyékot vető képeket”, azaz a szobrokat tekintették bálványnak. Ezért a keresztény ó- és koraközépkor templomi művészetében kizárólag síkművészettel (freskó, mozaik, táblakép, textilkép) találkozunk. Az oltárt körülvevő korlát (templomfal) homlokzatán rövidesen megjelent Krisztus és a Szent Istenszülő képe, mindkettő már egy adott „típus” másolataként.

Krisztus arcképének a korai ábrázolásokon felfedezhető szinte azonos, tipizált megjelenését a kutatók az ún. „edesszai lepel” (a ma „torinói lepel” néven ismert halotti gyolcs) lenyomatával magyarázzák, s kapcsolatba hozzák az ún. „Veronika kendője” legenda elterjedésével is (acheiropoiétos = nem kézzel festett kép). A Szent Istenszülő képmásának archetípusát pedig a hagyomány Szent Lukácsnak tulajdonította: a VI. századra visszavezethető, bizánci eredetű legenda szerint az evangélista festő is volt, s megfestette Szűz Mária arcvonásait.

A templomi képek, ikonok elterjedésének a VIII–IX. században komoly ellenzői akadtak Bizáncban (kép prombolás, ikonoklaszisz), de a képek tisztelőinek is újra és egyértelműen meg kellett fogalmazniuk a kép és a képen ábrázolt személy vagy esemény viszonyát. Sorozatunk következő részében erről szólunk.

Guzsik Tamás

(Nyomtatásban még nem jelent meg)

Szkóla megalakítása — III.

Korábbi számainkban a szkóla megalakításának előkészítéséről adtunk közre rövid írást, valamint a szkóla megalakításáról gyermekekből és fiatalokból. A szervezési munka további gyakorlati lépéseihez kívánnak segítséget nyújtani a következők.

4. Szkóla felnőttekből

A szkólaalakításnak e módja ritkább, pedig sok helyen ez lenne a legrealisabb elindulás. Kétségtelenül van hátránya: a felnőtteket családi gondjaik megakadályozzák a rendszeres próbálátogatásban, sőt gyermekek születése miatt hosszú hónapokra kimaradhatnak a szkólatagok. Nehezebb ilyen helyzetben válogatni, nehéz lenne bárki elől becsukni az ajtót. Talán még a botfűlűt is be kell fogadni, legföljebb nem éneklésben vesszük hasznát, hanem például a vetítésben. De van előnye is a felnőttosztól. Öntudatosabb, a szolgálatot értelemmel vállaló tagok alkotják a szkólát, akiknek testületében mintegy az egyházközség népe képviseltetik. Tekintélyt ad a felnőttek oltárszolgálat, s mélyen gyökerezik az egyház hagyományaiban. Sok magyar faluban például 8–10 férfi énekes testülete tartotta fenn a vesperás, a lamentáció hagyományát olyankor is, amikor a pap maga már rég elhagyta volna. A felnőtt szkólában lesz nyilvánvaló, hogy a kórus nem pedagógiai eszköz, hanem a cél a szent zene, mely összegyűjtötte őket.

A felnőtt szkólák alakítását a vezetőnek ismerősei körében kell elkezdni, s aktivizálnia kell az első tagokat továbbiak toborzására. Szerencsés esetben már három-négy énekes is elég a templomi szolgálat megkezdéséhez, s éppen e szolgálat láttán fognak csatlakozni a továbbiak. A felnőtt szkóla egyik legszebb feladata és egyben összetartó ereje a közösen végzett énekes zsolozsma. Ez idővel azután megnyílhat a többi hívő felé is. Néha egy-két énekes már el tudja vezetni hetenkénti rendszerességgel legalább a kompletórium éneklését.

5. Szkóla meglévő csoportokból

Gyakran működik már a templomban valamiféle éneklő társaság, s át lehet őket vezetni a liturgia szolgálatára. Ennek is megvannak persze a nehézségei. Elvileg ugyanis a szkólának a liturgikus énekekre kell koncentrálnia, mellyel megfér egy-egy polifon tétel vagy népének, de a teljes vegyesfelvágott ellentétes